

УДК 340:378 (477)
DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.3.50>

Н. А. Бааджи

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного та морського права
Міжнародного гуманітарного університету

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: РОЛЬ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВА

Захист прав людини є ключовим завданням міжнародного права, особливо в умовах збройних конфліктів, коли права та свободи людей піддаються серйозним загрозам. Війна в Україні висвітлила критичну необхідність ефективної правової підготовки фахівців, здатних застосовувати міжнародні стандарти прав людини у кризових ситуаціях. Вища юридична освіта відіграє фундаментальну роль у формуванні компетентних правознавців, які можуть ефективно реагувати на порушення прав людини, використовуючи міжнародні правові механізми.

У статті аналізується актуальність вдосконалення навчальних програм юридичних факультетів з урахуванням сучасних викликів. Особливу увагу приділено необхідності інтеграції практичних навичок, що дозволять майбутнім правникам не лише володіти теоретичними знаннями, але й ефективно застосовувати їх у реальних правових ситуаціях. Збройні конфлікти, як і систематичні порушення міжнародного гуманітарного права, вимагають глибокого розуміння юрисдикції, відповідальності держав та механізмів притягнення до відповідальності винних у злочинах проти людяності.

Проаналізовано наукові праці провідних фахівців, зокрема дослідження екстериторіального застосування договорів з прав людини Марко Мілановича, що доводять необхідність врахування складних аспектів міжнародного права при підготовці юристів. Увагу зосереджено на працях Мануїлової, яка акцентує на міжнародно-правових аспектах захисту прав людини, а також на дослідженнях Примакова та Бикова щодо національних механізмів правового захисту.

Розглянуто основні проблеми підготовки юристів у воєнний час, серед яких – недостатня адаптація освітніх програм до сучасних викликів, відсутність належної практичної підготовки у сфері міжнародного гуманітарного права, а також необхідність розвитку дистанційних та гібридних форм навчання через міграційні процеси. Наголошено на важливості співпраці між українськими та міжнародними університетами для забезпечення якісної підготовки правників.

Зроблено висновок, що ефективність захисту прав людини в умовах збройних конфліктів безпосередньо залежить від рівня професійної підготовки юристів. Запропоновано шляхи вдосконалення юридичної освіти, зокрема розвиток міждисциплінарного підходу, впровадження сучасних методик викладання та активне використання практико-орієнтованих форм навчання. Це сприятиме підготовці юристів, які здатні ефективно захищати права людини в умовах воєнного стану та працювати над відновленням верховенства права у постконфліктний період.

Ключові слова: права людини, міжнародне право прав людини, міжнародне гуманітарне право, вища юридична освіта, режим воєнного стану, підготовка юристів, заклади вищої освіти.

Вступ. Захист прав людини є однією з основних цілей міжнародного права, і його значення особливо підвищується в умовах війни, коли порушення прав людини можуть досягати найбільш серйозних масштабів. В умовах збройних конфліктів питання прав людини набувають ще більшої актуальності, оскільки безпека та основні свободи людей можуть бути безпосередньо під загрозою. Україна, переживаючи війну, стикається з численними викликами, що потребують не лише міжнародної політичної та правової підтримки, але й ефективної підготовки фахівців, здатних забезпечити правозастосування в сфері захисту прав людини.

У цьому контексті вища юридична освіта відіграє ключову роль у підготовці майбутніх правознавців до застосування міжнародних стандартів у сфері прав людини. Важливою є не лише теоретична підготовка, але й практичні навички, які дозволяють правознавцям ефективно реагувати на порушення прав людини в умовах війни та збройних конфліктів. Розуміння міжнародних механізмів захисту прав людини, інтерпретація міжнародних документів і здатність застосовувати ці стандарти на практиці є необхідними елементами для професійної діяльності правознавців у сучасних умовах.

Актуальність теми цієї статті зумовлена необхідністю забезпечення високої якості юридичної освіти в умовах війни, коли зростає потреба в кваліфікованих спеціалістах для захисту прав людини. Оскільки Україна інтегрується в європейські та міжнародні структури, важливо удосконалити навчальні програми, що сприятимуть глибокому розумінню принципів міжнародного права, а також забезпечити правознавців знанням механізмів захисту прав людини в умовах екстремальних ситуацій, як війна.

У сучасних умовах війни захист прав людини стає не лише моральним, але й правовим обов'язком кожної держави, яка зобов'язана дотримуватися міжнародних стандартів. Війна, як надзвичайна ситуація, часто супроводжується порушенням основоположних прав людини, зокрема, права на життя, свободу, безпеку, захист від жорстоких і нелюдських відносин, що

підвищує актуальність забезпечення правового захисту на всіх рівнях – від міжнародного до національного.

Постановка проблеми. У цьому контексті важливу роль відіграє вища юридична освіта, яка повинна підготувати фахівців, здатних ефективно застосовувати міжнародні правові норми в умовах збройних конфліктів та кризових ситуацій. Однак виникає низка проблем, пов'язаних з недостатньою підготовленістю юристів до застосування міжнародних стандартів прав людини на практиці, а також з необхідністю адаптації існуючих навчальних програм до сучасних реалій.

Ця проблема тісно пов'язана з важливими науковими завданнями, такими як вдосконалення теоретичних підходів до правозахисту в умовах війни, розробка нових методик навчання та підготовки юристів, а також з практичними завданнями, що стосуються забезпечення ефективного правового захисту жертв конфліктів, притягнення до відповідальності за порушення прав людини та розвитку міжнародних механізмів контролю за їх дотриманням.

Таким чином, тема статті не лише актуальна з наукової точки зору, а й має безпосереднє значення для ефективної реалізації міжнародних стандартів прав людини в умовах війни через професійну підготовку юристів, що працюють у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій демонструє, що проблематика захисту прав людини в умовах збройних конфліктів та роль вищої юридичної освіти у підготовці фахівців до застосування міжнародних стандартів права майже не досліджена. В той час як існує багато наукових праць щодо вивчення взаємодії між міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом прав людини, акцентуючи увагу на їхньому спільному застосуванні для забезпечення прав людини під час війни.

Дослідник Milanovic, M. у своїй статті «Extraterritorial application of human rights treaties: Law, principles, and policy» розглядає складні питання екстериторіального застосування договорів з прав людини. Це особливо важливо в контексті збройних конфліктів, де дії держав можуть мати

значні наслідки за межами їхніх кордонів. Він аналізує судову практику міжнародних судів, зокрема Європейського суду з прав людини, та висвітлює різні підходи до визначення юрисдикції та відповідальності держав. Автор обґрунтовує необхідність поглибленого вивчення екстериторіального застосування прав людини в юридичній освіті та аргументує, що сучасні конфлікти вимагають від юристів розуміння складних питань юрисдикції та відповідальності [7].

У своїх працях «Особливості захисту прав людини в умовах збройних конфліктів та глобальних викликів сучасності» та «Міжнародно-правові аспекти прав людини в умовах збройних конфліктів» Мануїлова досліджує міжнародно-правові механізми захисту прав людини під час збройних конфліктів. Вона акцентує увагу на необхідності підготовки фахівців, здатних застосовувати міжнародні стандарти права в умовах сучасних викликів.

Ці автори роблять значний внесок у дослідження проблематики захисту прав людини під час збройних конфліктів та підкреслюють важливість вищої юридичної освіти у підготовці компетентних фахівців у цій сфері [5].

У спільній статті «До питання щодо освіти з прав людини для представників юридичних професій» авторки аналізують міжнародно-правові акти, що стосуються освіти в галузі прав людини для юристів. Вони підкреслюють важливість якісної освіти у сфері прав людини для ефективного здійснення правозахисної функції та недопущення порушень прав людини. Особлива увага приділяється програмам навчання у сфері прав людини, таким як Всесвітня програма освіти в галузі прав ООН та Програма Ради Європи з освіти в галузі прав людини для юристів (HELP) [11].

У своїх працях «Особливості захисту прав людини в умовах збройних конфліктів та глобальних викликів сучасності» та «Міжнародно-правові аспекти прав людини в умовах збройних конфліктів» Мануїлова К. В. досліджує міжнародно-правові механізми захисту прав людини під час збройних конфліктів. Вона акцентує увагу на необхідності підготовки

фахівців, здатних застосовувати міжнародні стандарти права в умовах сучасних викликів.

Ці автори роблять значний внесок у дослідження проблематики захисту прав людини під час збройних конфліктів та підкреслюють важливість вищої юридичної освіти у підготовці компетентних фахівців у цій сфері [5].

Примаков К. Ю. у статті «Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів» Примаков досліджує особливості функціонування міжнародних механізмів захисту прав людини в умовах збройних конфліктів. Автор підкреслює важливість підготовки юристів, здатних ефективно застосовувати ці механізми на практиці.

У своїх наукових працях Биков О. М. досліджує національні заходи захисту прав людини під час війни, зокрема роль органів публічної влади та громадських організацій. Він акцентує увагу на необхідності підготовки кваліфікованих фахівців у сфері міжнародного гуманітарного права для забезпечення ефективного захисту прав людини в умовах збройних конфліктів [1].

Метою цієї статті є дослідження ролі вищої юридичної освіти у підготовці фахівців, здатних ефективно застосовувати міжнародні стандарти прав людини в умовах збройних конфліктів. Для досягнення цієї мети в статті ставляться такі завдання: оцінити сучасні виклики у сфері захисту прав людини під час війни та визначити проблеми і прогалини у підготовці юристів до роботи у сфері захисту прав людини в умовах війни, а також запропонувати пропозицій щодо шляхів вдосконалення освітніх програм, спрямованих на розвиток компетентності юристів у сфері застосування міжнародного гуманітарного права та прав людини.

Ця стаття спрямована на поглиблене вивчення зв'язку між якістю юридичної освіти та ефективністю захисту прав людини в умовах воєнного стану, що має практичне значення для удосконалення підготовки майбутніх фахівців у сфері права.

Виклад основного матеріалу. Сучасні збройні конфлікти, зокрема війна в Україні, висувають серйозні виклики у сфері захисту прав людини. Порушення міжна-

родного гуманітарного права, зростання кількості цивільних жертв, примусові переміщення населення та руйнування інфраструктури є лише частиною проблем, що потребують негайного реагування. Одна із поточних проблем це систематичне порушення норм міжнародного гуманітарного права, сторони конфлікту часто ігнорують їх, що призводить до страждань цивільного населення та руйнування об'єктів, які мають бути захищеними.

Також неефективність міжнародних механізмів призводить до того, що існуючі міжнародні інституції не завжди здатні оперативно та ефективно реагувати на порушення прав людини під час збройних конфліктів, що підриває довіру до міжнародного права та його інструментів [6, с. 30].

Дискредитація міжнародних норм та принципів: Систематичні порушення та відсутність належної реакції міжнародної спільноти призводять до зниження авторитету міжнародних правових норм і стандартів [6, с. 30].

Недієвість міжнародних механізмів захисту прав людини і громадянина була продемонстрована, коли стало очевидним, що майже всі міжнародні організації та установи, що мусили попередити, запобігти чи зупинити військову агресію однієї країни проти іншої, на це не здатні [6, с. 30].

Оскільки неефективними виявилися не тільки суб'єкти світового механізму захисту прав людини, а й дискредитовані самі підстави, правила, міжнародні політико-правові норми та принципи, які становили основу діяльності цих суб'єктів [9].

Важливо підкреслити, що ефективність цих механізмів залежить від політичної волі держав, міжнародної співпраці та активної участі громадянського суспільства. А тому підготовка кваліфікованих фахівців у сфері міжнародного права та прав людини є ключовою для забезпечення належного захисту прав людини в умовах сучасних збройних конфліктів.

Відсутність доступу до правосуддя. У зонах конфліктів часто відсутні ефективні механізми притягнення до відповідальності винних у порушеннях прав людини, що ускладнює відновлення справедливо-

сті та компенсацію жертвам. Зокрема повномасштабна війна в Україні, призвели до масового переміщення населення як всередині країни, так і за її межами.

Усі ці виклики створюють нагальну необхідність у більш ретельному вивченні прав людини, міжнародних механізмів їх захисту, а також у підготовці висококваліфікованих юристів, здатних ефективно застосовувати міжнародні стандарти у реальних правових ситуаціях. Збройні конфлікти та порушення прав людини, що їх супроводжують, вимагають глибокого розуміння норм міжнародного гуманітарного права, практики Європейського суду з прав людини та діяльності міжнародних організацій. Саме тому юридична освіта повинна адаптуватися до нових викликів, інтегруючи сучасні методики викладання, розвиток практичних навичок і використання міждисциплінарного підходу. Це забезпечить підготовку правників, які не лише володіють теоретичними знаннями, а й здатні ефективно захищати права людини в умовах воєнного стану та працювати над відновленням верховенства права у постконфліктний період.

Також виникає низка проблем, пов'язаних із юридичною освітою з огляду на питання вимушеної міграції. Тому передкладами вищої освіти постає низка викликів, як адаптація освітніх програм до нових реалій, а саме виникає необхідність доповнення навчальних курсів темами, що стосуються міжнародного права біженців, законодавства країн, що приймають українців, та правових механізмів їхнього захисту. Також важливо розглядати аспекти боротьби з дискримінацією, соціальної адаптації та доступу до правосуддя для мігрантів. Впровадження дистанційного та гібридного навчання оскільки значна частина студентів і викладачів юридичних факультетів опинилися за кордоном або були змушені переїхати в інші регіони. Це вимагає активного розвитку онлайн-освіти, використання міжнародних платформ для навчання, а також співпраці між університетами України та інших країн для забезпечення безперервності навчального процесу. Важливу роль відіграє практична підготовка юристів у сфері захисту прав переміщених осіб, оскільки

війна загострила необхідність підготовки юристів, здатних надавати кваліфіковану правову допомогу переселенцям, біженцям і особам без громадянства. Це включає роботу з міжнародними організаціями (ООН, Міжнародна організація з міграції, UNHCR), участь у правозахисних ініціативах та юридичних клініках.

Підготовка українських правників має відповідати вимогам, які стоять перед суспільством в умовах війни та майбутнього відновлення України. Підвищення рівня вивчення англійської мови, поглиблення вивчення права Європейського Союзу, міжнародного гуманітарного права – це має стати важливими напрямками подальшої роботи із реформування [2]. Співпраця з європейськими університетами, подвійні дипломи та участь у міжнародних правових конкурсах стають важливими інструментами для інтеграції українських студентів у глобальну юридичну спільноту.

Також мають місце і етичні та правові виклики у сфері гуманітарної допомоги та захисту прав людини. Юристи мають бути готовими працювати в умовах гуманітарних криз, допомагати біженцям у питаннях правового статусу, отримання громадянства, соціального захисту та працевлаштування. Важливим аспектом є також боротьба з незаконним переміщенням осіб, торгівлею людьми та іншими злочинами, що супроводжують міграційні процеси.

Вдосконалення освітніх програм для юристів у сфері міжнародного права прав людини та гуманітарного права є ключовим завданням для підготовки фахівців, здатних ефективно реагувати на сучасні виклики.

Інтеграція міжнародного досвіду в освітні програми. Залучення європейських партнерів та використання їхнього позитивного досвіду сприяє підвищенню якості юридичної освіти в Україні. Співпраця з міжнародними інституціями дозволяє адаптувати навчальні плани до міжнародних стандартів та забезпечити студентів актуальними знаннями [10, с. 7].

Використання інтерактивних методів навчання, таких як моделювання ситуацій, кейс-стаді та рольові ігри, сприяє глибшому

розумінню студентами норм МГП та прав людини. Це підвищує їхню здатність застосовувати теоретичні знання на практиці.

Регулярне підвищення кваліфікації викладацького складу через участь у міжнародних конференціях, семінарах та тренінгах забезпечує актуальність та якість переданих знань. Це також сприяє обміну досвідом та впровадженню новітніх підходів до викладання [13, с. 18].

Забезпечення рівного доступу до якісної юридичної освіти для всіх верств населення, включаючи вразливі групи, є важливим аспектом вдосконалення освітніх програм. Це сприяє формуванню інклюзивного суспільства та підвищенню рівня правової культури [3, с. 13].

Посилення навчальних курсів з прав людини та міжнародного гуманітарного права також посилить підготовку майбутніх юристів, зокрема спеціалістів з захисту прав людини. Запровадження обов'язкових дисциплін, що висвітлюють механізми захисту прав людини під час війни, роботу міжнародних організацій (ЄСПЛ, ООН, МКЧХ). Використання практичних кейсів з реальних судових рішень, зокрема ЄСПЛ та Міжнародного кримінального суду [8].

Моделювання реальних ситуацій та тренінги з документування воєнних злочинів, а саме використання матеріалів практичних кейсів (наприклад, справа «Україна проти Росії» у ЄСПЛ) [4].

Через запозичення міжнародного досвіду у підготовці майбутніх захисників прав людини також доцільним було б введення практичної підготовки юристів через клінічну освіту, розширення юридичних клінік з надання допомоги жертвам конфліктів, внутрішньо переміщеним особам, військовополоненим [12].

Висновки і пропозиції. У сучасних умовах збройних конфліктів захист прав людини набуває особливого значення, а роль вищої юридичної освіти у підготовці кваліфікованих фахівців стає критично важливою. Аналіз наукових досліджень і практики міжнародного права підтверджує, що ефективна юридична освіта має включати глибоке вивчення міжнародних стандартів прав людини, механізмів їх захисту, а також практичну підготовку юристів до роботи в умовах воєнного стану.

Впровадження сучасних освітніх методик, таких як юридичні клініки, моделювання судових процесів та використання кейс-стаді на основі рішень міжнародних судів, сприятиме формуванню компетентних спеціалістів, здатних захищати права людини навіть у найскладніших умовах.

У якості пропозицій для подальшого дослідження та практичного впровадження можна зазначити модернізацію навчальних програм – включення обов'язкових курсів із міжнародного гуманітарного права, прав людини та механізмів їх захисту, адаптованих до сучасних викликів; розвиток практичних навичок – розширення юридичних клінік та симуляційних навчань, що дозволять студентам здобути досвід роботи із захисту прав людини у кризових ситуаціях; посилення співпраці з міжнародними організаціями – створення програм обміну та стажування для майбутніх юристів у таких організаціях, як ЄСПЛ, ООН, МКЧХ; залучення новітніх технологій – використання онлайн-курсів, інтерактивних платформ та цифрових ресурсів для вивчення міжнародного права та документування порушень прав людини; підвищення кваліфікації викладачів – розробка програм навчання для викладачів юридичних факультетів із сучасних аспектів захисту прав людини під час війни.

Реалізація цих пропозицій сприятиме підготовці юристів, які зможуть ефективно застосовувати міжнародні стандарти у сфері прав людини, сприяти захисту постраждалих від збройних конфліктів та працювати над відновленням верховенства права в постконфліктний період.

Список використаної літератури:

1. Биков О.М., Менчак І.В. Вплив вимушеної міграції в Україні в період правового режиму воєнного стану на право особи на правосуддя та справедливий суд: теоретико-правовий аспект. *Legal Bulletin*. 2024. №13. Розділ IV. Кримінальне право та кримінологія.
2. Городиський І. Реформа юридичної освіти: пріоритети в умовах війни. *Всеукраїнське професійне юридичне видання «Юридична газета online»*. 2023. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/reforma-yuridichnoyi-osviti-prioriteti-v-umovah-viyni.html> (Дата звернення 25.03.2024).
3. Грекул-Ковалик Т. А. Доступ і доступність до юридичної освіти: питання співвідношення та взаємозв'язку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2022. № 56. С. 12-15.
4. European Court of Human Rights. Case Law on Armed Conflicts. 2023. URL: www.echr.coe.int
5. Мануїлова К. В. Особливості захисту прав людини в умовах збройних конфліктів та глобальних викликів сучасності. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.– практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 1. С. 359-361.
6. Мельничук С. М. Механізм захисту прав людини і громадянина: проблеми функціонування. *Вісник ЛННІ ім. Е.О. Дідоренка*. 2023. Вип. 4(104). С. 24-34.
7. Milanovic, M. Extraterritorial application of human rights treaties: Law, principles, and policy. *European Journal of International Law*. 2011. № 22(3). pp. 553-581. DOI:10.1093/acprof:oso/9780199696208.001.0001
8. Oswald B., Durham H., & Bates A. Protecting Human Rights in UN Peacekeeping: Operationalising Due Diligence and Accountability. . 2020. Volume 34, 2023. Issue 3. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09615768.2023.2283231#d1e81> (Дата звернення 12.03.2024).
9. Примаков К.Ю. Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 2. С. 417-420.
10. Рега Ю., Волковецький Д. Роль міжнародного співробітництва в удосконаленні юридичної освіти в Україні: взаємодія з міжнародними партнерами. *Академічні візії*. 2024. Випуск 33. С. 1-10.
11. Сирій Т., Фоміна Л. До питання щодо освіти з прав людини для представників юридичних професій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Том 2 № 74. С. 172-176.
12. Ssenyonjo G. International Human Rights Law: Six Decades After the UDHR and Beyond. Routledge. 2021.

13. Томас Манн. Європеїзація української юридичної освіти: Матеріали конференції у рамках Німецько-українського правознавчого діалогу Том 2: українська версія. 2016.
14. Матвеев С. В., Романова О. М. Юридичний механізм обмеження прав людини в умовах воєнного стану в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 76-80

Baadzhy N. Protection of human rights in times of war: the role of higher legal education in preparing specialists for the application of international legal standards

the protection of human rights is a key task of international law, especially in the context of armed conflicts, where people's rights and freedoms face serious threats. The war in Ukraine has highlighted the critical need for effective legal training of professionals capable of applying international human rights standards in crisis situations. Higher legal education plays a fundamental role in shaping competent legal experts who can effectively respond to human rights violations using international legal mechanisms.

This article analyzes the relevance of improving law school curricula in light of modern challenges. Special attention is given to the need for integrating practical skills, enabling future lawyers not only to possess theoretical knowledge but also to apply it effectively in real legal situations. Armed conflicts and systematic violations of international humanitarian law require a deep understanding of jurisdiction, state responsibility, and accountability mechanisms for crimes against humanity.

The study reviews the works of leading scholars, particularly Marko Milanovic's research on the extraterritorial application of human rights treaties, which underscores the necessity of considering complex aspects of international law in legal education. Attention is also given to the works of Manuilova, who emphasizes the international legal aspects of human rights protection, as well as the studies of Primakov and Bykov on national legal protection mechanisms.

The key challenges of training lawyers during wartime are examined, including the insufficient adaptation of educational programs to contemporary challenges, the lack of adequate practical training in international humanitarian law, and the need for the development of remote and hybrid learning formats due to migration processes. The importance of cooperation between Ukrainian and international universities to ensure high-quality legal training is emphasized.

The article concludes that the effectiveness of human rights protection in armed conflicts directly depends on the level of professional training of lawyers. Recommendations for improving legal education include the development of an interdisciplinary approach, the implementation of modern teaching methodologies, and the active use of practice-oriented learning methods. These measures will contribute to the training of legal professionals capable of effectively protecting human rights during wartime and working towards restoring the rule of law in the post-conflict period.

Key words: *Human rights, International human rights law, International humanitarian law, Higher legal education, Martial law regime, Legal training, Higher education institutions.*